

УДК 811.112.2'373.46:1

DOI: <https://doi.org/10.31861/gph2025.855-856.71-78>

AUTHOR'S TERMINOLOGY IN GERMAN-LANGUAGE PHILOSOPHICAL DISCOURSE

АВТОРСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ У НІМЕЦЬКОМОВНОМУ ФІЛОСОФСЬКОМУ ДИСКУРСІ

Світлана КІЙКО¹, Юрій КІЙКО², Тетяна РУБАНЕЦЬ³

¹ доктор філологічних наук, професор,
Технічний університет, м. Берлін, Німеччина
kiyko@tu-berlin.de
<https://orcid.org/0000-0003-4964-7043>

² доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри германської філології та перекладу
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
y.kiyko@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-2251-2811>

³ кандидат філологічних наук, асистент кафедри
іноземних мов для гуманітарних факультетів
факультет іноземних мов
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
t.rubanets@chnu.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0003-3217-0330>

The article examines the specificity of author's terminology in German-language philosophical discourse based on the works of Immanuel Kant, Georg Wilhelm Friedrich Hegel, and Martin Heidegger. The research aims to identify and analyze the lexico-semantic features of the philosophical terminological system, considering two levels: the expression level (lexico-grammatical structures) and the content level (conceptual structures). The research methodology includes linguistic analysis of philosophical texts, corpus analysis using BootCat software, frequency analysis of terminological units, and semantic-conceptual analysis of key lexemes. The main results demonstrate that German-language philosophical discourse is characterized by active neologism formation through compositional morphology, reinterpretation of everyday lexemes, a high degree of concept abstraction, and author-specific semantic content of terms. A detailed analysis of the lexeme "idea" in the works of Kant and Hegel revealed the fundamental non-identity of the conceptual content of identical terms in different philosophical systems. The study proves that language in philosophical discourse functions not only as a means of expressing thought but as an active instrument for constituting new conceptual structures and a form of thinking itself. The conclusions confirm that philosophical discourse creates its own semantic order in which constant reconceptualization of reality occurs through linguistic means. The

research contributes to understanding the complex interrelations between language, thought, and reality construction in philosophical texts.

Key words: *conceptualization, neologisms, semantic transformation, German language, terminological system.*

У статті досліджується специфіка авторської термінології у німецькомовному філософському дискурсі на матеріалі творів Іммануїла Канта, Георга Вільгельма Фрідріха Гегеля та Мартіна Гайдеггера. Мета дослідження полягає в ідентифікації та аналізі лексико-семантичних особливостей філософської терміносистеми з урахуванням двох рівнів: рівня вираження (лексико-граматичні структури) та рівня змісту (концептуальні структури). Методологія дослідження включає лінгвістичний аналіз філософських текстів, корпусний аналіз з використанням програмного забезпечення BootCat, частотний аналіз термінологічних одиниць та семантико-концептуальний аналіз ключових лексем. Основні результати демонструють, що німецькомовний філософський дискурс характеризується активним неологізмотворенням через композиційну морфологію, переосмисленням повсякденних лексем, високим ступенем абстракції понять та авторською специфікою семантичного наповнення термінів. Детальний аналіз лексеми “ідея” у творах Канта та Гегеля виявив принципову неідентичність концептуального змісту однакових термінів у різних філософських системах. Дослідження доводить, що мова у філософському дискурсі функціонує не лише як засіб вираження думки, а як активний інструмент конституювання нових концептуальних структур та форма самого мислення. Висновки підтверджують, що філософський дискурс створює власний семантичний порядок, у якому відбувається постійна реконцептуалізація дійсності через мовні засоби.

Ключові слова: *концептуалізація, неологізми, семантична трансформація, німецька мова, термінологічна система.*

I. ВСТУП

Філософський дискурс є особливою формою лінгвальної взаємодії, в якому мова слугує не лише засобом передачі інформації, а й активним інструментом для концептуалізації, рефлексії та передачі ідей. На відміну від інших типів дискурсу, тут на передньому плані стоїть не просте повідомлення емпіричних фактів, а спроба мовно охопити абстрактні, часто непередметні концепти. Філософія як наука, що тематизує фундаментальні структури мислення, світу та пізнання, вдається при цьому до складних мовних засобів, щоб відобразити різноманітність і глибину свого предмета. У цьому відношенні німецькомовний філософський дискурс становить особливо плідний предмет дослідження, оскільки він спирається на довгу і продуктивну традицію, в якій мова і мислення тісно пов'язані.

Наразі проведена низка досліджень авторських новотворів у німецькомовному філософському дискурсі. Так, Г. Гранц у праці “Die Metapher des Daseins – Das Dasein der Metapher” (Granz, 2007) детально висвітлює мовну філософію М. Гайдеггера, зокрема його концепцію мови як “дому буття”. Автор прослідковує, як М. Гайдеггер переосмислює традиційне розуміння мови та створює власну термінологічну систему. Особлива увага приділяється феномену “Rede” (мовлення) як способу людського буття, що інтерпретується в “Бутті і часі” як фундаментальна екзистенціальна структура. Дослідження показує, як М. Гайдеггер не змінює саме розуміння мови, а розглядає її з нової точки зору – з позиції “долі буття” (Seinsgeschick).

М. Томе (Thomé, 1998) детально аналізує один із центральних термінів хайдеггерівської філософії – “Dasein” (буття). Якщо традиційно цей термін як переклад латинського “existential” означав просто наявність об'єкта або феномена незалежно від його внутрішньої сутності, то М. Гайдеггер перетворює його на специфічне поняття для позначення саме людського буття. Праця детально розглядає, як цей термін набуває нового онтологічного виміру, стаючи ключовим для розуміння людської екзистенції як буття-у-світі (In-der-Welt-Sein).

Авторські новотвори М. Гайдеггера розглянуті також у праці У. Шінделя “Von einer Ethik zu einer Politik der Sorge” (Schindel, 2021). Автор досліджує гайдеггерівський концепт “Sorge” (турбота), який у філософа набуває набагато ширшого значення порівняно з повсякденним розумінням як “піклування” чи “тривога”. “Sorge” у М. Гайдеггера містить такі емоційні і мотиваційні людські стани, як-от: увага, інтерес, прагнення, любов, ненависть, страх, боязнь, обов’язок, провина. У праці виокремлюються три центральні модуси турботи: *Besorgen* (загальна людська практика і поводження з речами), *Fürsorge* (поводження з іншими) та *Selbstsorge* (піклування про самого себе). Дослідження демонструє, що турбота є не емоційним станом, а фундаментальною онтологічною структурою людського Dasein. М. Інвуд систематизує гайдеггерівську термінологію, зокрема, ключові неологізми “In-der-Welt-Sein”, “Mit-sein”, “Seinkönnen”, “Seinlassen”. Автор показує, як М. Гайдеггер експериментує з мовою, створюючи нові складні композити та переосмислюючи традиційні філософські терміни (Inwood, 2017).

Низка праць присвячена авторським новотворам Г. Гегеля. Так, А. Арндт у праці “Dialektik und Reflexion: Zur Rekonstruktion des Vernunftbegriffs” (Arndt, 2003) аналізує гегелівську діалектичну термінологію, зокрема специфічне використання термінів “абстрактне” і “конкретне”. На відміну від повсякденного мовного вживання, де абстрактне протиставляється наочно конкретному, Г. Гегель називає “абстрактним” те, що перебуває в ізольованому стані. Праця показує, як Г. Гегель радикально переосмислює традиційні філософські поняття, створюючи власну понятійну систему, де терміни набувають нових, часто протилежних традиційним, значень. Дослідження розкриває зв’язок між гегелівською діалектикою та рефлексійною структурою його понять. Ч. Тейлор у праці “Hegel” (Taylor, 2012) здійснює ґрунтовний аналіз гегелівської термінологічної системи, зокрема таких центральних понять як “Begriff” (поняття), “Bestimmung” (визначення), “Unmittelbarkeit” (безпосередність), “Bewusstsein” (свідомість). Автор показує, як ці терміни функціонують у діалектичному русі думки Гегеля, постійно трансформуючись та набуваючи нових значень на різних етапах розгортання абсолютної ідеї.

Важливим новотворам І. Канта присвячена праця Г. Праусса “Kant und das Problem der Dinge an sich” (Prauss, 1977). Автор детально аналізує термін “Ding-an-sich” (річ-у-собі) і постулює семантичні розбіжності між “Erscheinung” (явище – те, як речі нам являються) та “Ding an sich” (річ у собі – те, якими речі є самі по собі, незалежно від нашого пізнання). Дослідження показує, як цей термін стає ключовим для розуміння кантівської гносеології та його критики метафізики. У праці “A Kant Dictionary” Г. Кейджилла (Caygill, 2017) основна увага сфокусована на такі ключові поняття, як “Möglichkeit” (можливість) та “Notwendigkeit” (необхідність). Г. Кейджилл показує, як І. Кант перетворює ці повсякденні терміни на філософські категорії з чітко визначеним епістемологічним статусом. Особлива увага приділена тому, як вони функціонують як оператори, що створюють з істинних чи хибних висловлювань нові висловлювання з експліцитним модусом істинності. Г.Е.Еллісон у праці “Kant’s Transcendental Idealism: An Interpretation and Defense” (Allison, 2004) детально висвітлює кантівську систему трансцендентальних ідей, показуючи різницю між трансцендентальними, естетичними, космологічними, моральними та регулятивними ідеями. Праця демонструє, як І. Кант створює складну ієрархічну систему термінів, де кожен рівень має специфічну функцію у структурі критичної філософії. Особлива увага приділяється регулятивній функції ідей розуму.

Наведені вище розвідки демонструють різні підходи до дослідження авторської філософської термінології – від створення спеціалізованих словників до концептуального аналізу окремих ключових термінів, від діахронійного вивчення еволюції понять до компаративного аналізу їхнього використання різними мислителями. Це свідчить про те, що філософський дискурс є особливим видом мовного впливу автора на адресата через використання мовних засобів при описі специфічної реальності – філософської картини світу. Значення окремих семантичних структур полягає тут менше в передачі інформації (що типово для інших типів дискурсу, наприклад, медійному (пор. Кіуко, 2020)), а радше в тому, щоб створити канал зв’язку між процесом мислення філософа і мисленням читача. Формуючи

концепти на основі власного світогляду та втілюючи ці концепти в слова, автор створює текст з унікальними властивостями, який таким чином стає надзвичайно цікавим об'єктом лінгвістичного дослідження.

Новизна нашої розвідки полягає у комплексному підході до аналізу німецькомовного філософського дискурсу, де вперше поєднано дослідження двох рівнів: рівня вираження (лексико-граматичні структури) та рівня змісту (концептуальні структури). У дослідженні застосовано сучасні комп'ютерні методи корпусного аналізу (BootCat) для кількісного вивчення термінології у працях І. Канта [Kant, 1998; Kant, 2003; Kant, 2009], Г. В. Ф. Гегеля (Hegel, 1987; Hegel, 1984) та М. Гайдеггера (Heidegger, 2001), що дає об'єктивні дані про частоту вживання термінів. Особливу новизну становить детальний компаративний аналіз концептів, який показує неідентичність семантичного наповнення однакових лексем у різних філософських системах з конкретними кількісними даними. У дослідженні ми виходимо з того, що мова у філософському дискурсі є не лише засобом, а й творцем мислення, який формує нові концептуальні зв'язки. Кожен філософ створює власний концептуальний простір, який не може бути перенесений на іншого автора без втрати змісту.

Метою нашої статті є ідентифікація та аналіз філософської термінології в німецькому філософському дискурсі. Досягнення мети передбачає вирішення таких завдань: 1) лінгвістичний аналіз різних філософських текстів окреслених праць відомих німецьких філософів, 2) дослідження найбільш уживаної термінології цих текстів як на рівні змісту, так й на рівні вираження, 3) інтерпретація отриманих результатів. У роботі застосовано підхід до терміна як складової частини загальнонародної мови з обмежувальною специфікою. Дослідження філософської термінології здійснюється згідно із законами та категоріями діалектичного методу пізнання: загальне, одиничне, особливе; причина і наслідок; необхідність і випадковість; можливість і дійсність; зміст і форма; сутність і явище; законах переходу кількісних змін у якісні і навпаки; закон єдності і боротьби протилежностей; закон заперечення заперечення.

Методологія дослідження включає корпусний аналіз з використанням програмного забезпечення BootCat (<https://bootcat.dipintra.it>) для обробки великих масивів філософських текстів, частотний квантитативний аналіз для підрахунку частоти вживання термінологічних одиниць та визначення ключових концептів, детальний лінгвістичний якісний аналіз лексико-граматичних структур і морфологічних особливостей неологізмів. Застосовано семантичний метод для вивчення змістового наповнення термінів, виявлення зміщень значень та переосмислення повсякденних лексем, а також концептуальний аналіз для дослідження того, як мовні одиниці об'єктивують філософські концепти у різних авторів. Компаративний метод дозволив зіставити використання однакових термінів у різних філософських системах, а дискурс-аналіз – описати філософські тексти як особливий тип дискурсу з власними комунікативними стратегіями. Морфологічний метод застосовано для аналізу способів творення неологізмів, інтерпретативний метод – для тлумачення отриманих результатів у контексті філософських систем авторів, а контекстуальний аналіз – для висвітлення функціонування термінів у контексті філософських концепцій та світоглядних систем. Поєднання кількісних і корпусних методів з якісними (семантичним та концептуальним) підходами робить це студію актуальною і нагальною.

II. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Німецький філософський дискурс не є однорідним і може розумітися як сукупність філософських творів, написаних німецькою мовою різними авторами-мислителями в різні епохи. У цьому зв'язку слід вказати на загальну тенденцію до спрощення сучасної філософської мови, що робить її менш цікавою для лінгвістичного дослідження. За К. Шульцем та А. Буркхардом (Schulz, Burkhard, 2024), наразі відбувається трансформація канонів філософського тексту. Це призводить до того, що часом дуже важко відрізнити філософський текст від нефілософського, наприклад, публіцистичного, белетристичного тощо.

З мовознавчого погляду нам видаються особливо цікавими твори класичного та посткласичного періоду німецької філософії – а саме філософські праці Г. В. Ф. Гегеля, М. Гайдеггера та І. Канта (Hegel, 1987; Hegel, 1984; Heidegger, 2001; Kant, 1998; Kant, 2003; Kant, 2009). Ці автори вибудовують логічно замкнені філософські системи, а тому їхні праці, безумовно, привертають увагу лінгвістів.

Провідною ознакою дискурсу цих авторів вважаємо їхній творчий підхід до створення нових слів-термінів, зокрема через продуктивне використання можливостей німецького словотвору. Так, у текстах Г. Гегеля знаходимо неологізми на кшталт “Für-sich-sein” (буття-для-себе), “das Sein-für-eines” (буття-для-одного), “An-und-für-sich-sein” (буття-в-собі-і-для-себе). У “Феноменології духу” зустрічаємо нові утворення, як-от: “Außer-sich-sein” (буття-поза-собою), “An-und-für-sich-sein” (буття-в-собі-і-для-себе), “Für-das-Bewußtsein-sein” (буття-для-свідомості) (Hegel, 1987; Hegel, 1984).

У творі М. Гайдеггера “Буття і час” також трапляються численні новотвори на кшталт: “In-der-Welt-Sein” (буття-у-світі), “Mit- und Selbstsein” (спів-буття і само-буття), “In-Sein” (в-бутті), “Seinkönnen” (можливість-бути), “Seinlassen” (дозволяти-бути), “Dingwirklichkeit” (речова дійсність) тощо (Heidegger, 2001). Для праць М. Гайдеггера характерне не лише вживанням нових понять, а й нова інтерпретація загальноновживаних слів. Так, мова у філософа розуміється як “дім буття”. Це, однак, не означає, що у М. Гайдеггера змінюється розуміння мови, а радше що він розглядає мову з іншої перспективи, тобто з позиції буття. Мовлення як форма прояву мови інтерпретується у “Бутті і часі” як спосіб людського буття (Heidegger, 2001, с. 32).

У творах І. Канта можна навести лексему “Ding-an-sich” (річ-у-собі) (Kant, 1998). Філософ розрізняє “явище” (те, як ми речі сприймаємо) та “річ у собі” (те, якими речі є самі по собі, незалежно від нашого пізнання) (пор. Schulz, Burkhard, 2024). Можемо припустити, що утворення нових понять у філософії мотивоване не лише потребою автора в точній передачі інформації, а скоріше воно зумовлене певною формою суб’єкт-об’єктного та суб’єкт-суб’єктного відношення в мисленні філософа.

Поряд зі створенням нових понять типовою стратегією філософського дискурсу є переосмислення існуючих повсякденних лексем. Як приклад можна навести лексему “можливість” (Möglichkeit). У текстах І. Канта ця лексема слугує для об’єктивації концепту категорії модальності. Модальність І.Кант розуміє як поняття (оператор), що з висловлювань – хибних чи істинних – створює нові висловлювання, в яких стає очевидним модус істинності або хибності. І.Кант послуговується також лексемою “необхідність” (Notwendigkeit) як категорією модальності. За Кантом, висловлювання є необхідним лише тоді, коли воно істинне за всіх можливих обставин (Kant, 2009).

Іншим прикладом є лексеми “абстрактне” і “конкретне”. А. Арндт вказує на те, що на відміну від звичайного вживання у мові, де наочно протиставляється абстрактне конкретному, Г. Гегель говорить про щось як про “абстрактне”, коли воно перебуває в ізольованому стані (Arndt, 2003, с. 120–123).

Лексема “Sorge”, що зазвичай означає “піклування”, “тривога”, набуває у філософії М. Гайдеггера більший семантичний обсяг: вона містить майже всі людські емоційні стани: увагу, інтерес, прагнення, любов, ненависть, страх, боязнь, обов’язок, провину тощо. Таким чином, “турбота” – це не лише емоційне відчуття, а фундаментальна структура буття людського існування (Dasein) і його спосіб “бути” у світі. Зазначене поняття охоплює Dasein як буття-у-світі і виступає в трьох головних модусах: Besorgen (загальна людська практика і поводження з речами), Fürsorge (поводження з іншими) та Selbstsorge (піклування про самого себе) (Schindel, 2021).

Ще одним прикладом є лексема “Dasein” (тут-буття, існування). Спочатку вона як переклад латинського “existential” позначала просто наявність об’єкта чи явища незалежно від його внутрішньої сутності. М.Гайдеггер використовує “Dasein” як специфічне поняття для позначення людського буття (пор. Thomé, 1998).

Філософські поняття часто не можна однозначно визначити, оскільки вони виходять за межі емпірично спостережуваних феноменів. Високий ступінь абстракції таких лексем

ускладнює їхню точну дефініцію. Статті у філософських словниках, як правило, можуть лише умовно описати значення лексеми, зводячи цей опис до аналізу філософських систем різних авторів.

За допомогою спеціального програмного забезпечення *BootCat* ми проаналізували відібрані тексти І. Канта, Г. Гегеля та М. Гайдеггера і підраховані дані про найбільш уживані лексеми в різних філософських творах. Згідно з отриманими даними, серед найрелевантніших іменникових лексем у творах І. Канта трапилися такі мовні одиниці: “досвід” (*Erfahrung*), “можливість” (*Möglichkeit*), “трансценденція” (*Transzendenz*), “розум” (*Vernunft*), “уявлення” (*Vorstellung*), “умова” (*Bedingung*), “поняття” (*Begriff*), “пізнання” (*Erkenntnis*), “явище” (*Erscheinung*) тощо. У творах Г. Гегеля найчастіше вживаними лексемами є “поняття” (*Begriff*), “визначення” (*Bestimmung*), “безпосередність” (*Unmittelbarkeit*), “свідомість” (*Bewusstsein*), “єдність” (*Einheit*), “відношення” (*Beziehung*), “зміст” (*Inhalt*), “рефлексія” (*Reflexion*), “дійсність” (*Wirklichkeit*) тощо. М. Гайдеггер часто використовує лексеми “*Dasein*” (тут-буття), “*Sein*” (буття), “*Seiende*” (сущє), “*Zeit*” (час), “можливість” (*Möglichkeit*), “часовість” (*Zeitlichkeit*), “поняття” (*Begriff*), “екзистенція” (*Existenz*), “істина” (*Wahrheit*) тощо (див. Табл. 1).

Таблиця 1

Найчастотніші терміни у працях І. Канта, Г. Гегеля і М. Гайдеггера

І. Кант	Г. В. Ф. Гегель	М. Гайдеггер
Begriff (поняття) – 251	Bewusstsein (свідомість) – 298	Dasein (тут-буття) – 585
Möglichkeit (можливість) – 154	Begriff (поняття) – 147	Sein (буття) – 500
Erfahrung (досвід) – 146	Bestimmung (визначення) – 139	Existenz (існування) – 300
Vernunft (розум) – 143	Unmittelbarkeit (безпосередність) – 119	Seiende (сущє) – 275
Erkenntnis (пізнання) – 139	Wirklichkeit (дійсність) – 111	Möglichkeit (можливість) – 239
Transzendenz (трансценденція) – 134	Inhalt (зміст) – 104	Zeit (час) – 158
Vorstellung (уявлення) – 125	Einheit (єдність) – 98	Zeitlichkeit (часовість) – 110
Bedingung (умова) – 104	Beziehung (відношення) – 92	Begriff (поняття) – 70
Erscheinung (явище) – 97	Reflexion (рефлексія) – 31	Wahrheit (істина) – 63

Характерною ознакою філософського дискурсу є неідентичність змістів значень лексем, що використовуються різними авторами. Через особливості філософського дискурсу, який спирається не стільки на готовий фундамент, скільки сам його створює, нам видається неможливим говорити про єдиний концептуальний простір філософії. Тут радше йдеться про різні концептуальні простори у творах філософів. Коли ці концептуальні простори вербалізуються в межах існуючих мовних засобів, вони змінюють саму мову, роблячи значення лексем одного автора несумісними зі значеннями у іншого мислителя. Цю властивість філософських текстів можна проілюструвати на прикладі вживання лексеми “ідея” (*Idee*) у текстах І. Канта (Kant, 1998; Kant, 2003; Kant, 2009) та Г. Гегеля (Hegel, 1984; Hegel, 1987).

Спочатку ми ідентифікували основні семантичні значення лексеми “ідея” у творах обох авторів та визначити їхню частотність. Загалом можна виділити такі основні семантичні ознаки лексеми “ідея”: трансцендентальні ідеї (58), естетичні ідеї (37), космологічні ідеї (36), ідеї розуму (31) та моральні ідеї (10).

Трансцендентальні ідеї становлять головну категорію, яку І. Кант аналізує в “Критиці чистого розуму”. Це ідеї, що не походять з досвіду, а надають мисленню регулятивну функцію, наприклад: ідея душі (психологічна ідея), світу (космологічна ідея), Бога (теологічна ідея).

Естетичні ідеї з “Критики здатності судження” – це уявлення, які ніколи не можуть бути повністю виражені мовно, проте стимулюють уяву та розсудок. Вони є основою мистецького твору і слугують містком між чуттєвим і розумним.

Космологічні ідеї належать до трансцендентальних ідей. Вони стосуються уявлень про світ як ціле, наприклад, початок світу, свобода, необхідність, каузальність тощо. Ці ідеї призводять до так званих “антиномій чистого розуму”.

Ідеї розуму є вищою категорією. Тут йдеться про ідеї, що випливають з самої природи розуму, коли він прагне до безумовного. До них належать всі три трансцендентальні ідеї: душа, світ, Бог.

Моральні ідеї, головним чином з твору “Критика практичного розуму”, пов’язані з практичним розумом. До них належать уявлення, як-от: свобода, обов’язок і моральний закон. Особливо релевантними в цьому контексті є ідея свободи та ідея найвищого блага.

Поряд із вже згаданими, у філософії І. Канта трапляються також такі словосполучення з лексемою “ідея”:

- *regulative Idee / regulative Ideen* “регулятивна ідея / регулятивні ідеї”, що функціонують не як предмети пізнання, а як принципи пізнання досвідом;
- *Idee der Freiheit* “ідея свободи”, одна з центральних морально-філософських тем;
- *Idee der reinen Vernunft* “ідея чистого розуму”, ключове поняття з “Критики чистого розуму”;
- *metaphysische Idee(n)* “метафізична ідея (ідеї)”, що стосуються душі, Бога та світу як цілого;
- *Idee des höchsten Guts* “ідея найвищого блага” в морально-релігійному контексті;
- *teleologische Idee* “телеологічна ідея” з “Критики здатності судження”.

У творах Г. Гегеля лексема “ідея” зустрічається значно рідше. До найчастотних семантичних ознак належать: абсолютна ідея (14), практична ідея (8), логічна ідея (3), суб’єктивна ідея (3), теоретична ідея (2). *Абсолютна ідея* – це центральний концепт у системі Г.Гегеля (найвищий ступінь розвитку поняття). Вона об’єднує логічне (пізнання) з реальним (буття) і становить завершення логіки в “Науці логіки”. *Абсолютна ідея* є найвищою стадією самопізнання духу. *Практична ідея* реалізується в дії, у сфері волі, моралі та права, наприклад, в етиці, у свободі, в державі (як здійснення практичної ідеї). *Логічна ідея* належить ще до сфери чистої логіки, перш ніж вона переходить у природу. Вона полягає в єдності суб’єктивного та об’єктивного. *Суб’єктивна ідея* існує на рівні суб’єктивного духу, у мисленні та уявленні. Вона передуює об’єктивації духу в мистецтві, праві тощо. *Теоретична ідея* стосується пізнання і протистоїть практичній ідеї.

У досліджуваному корпусі трапилися також такі колокації:

- *konkrete Idee* “конкретна ідея” на противагу абстрактній;
- *Idee des Guten* “ідея добра” у зв’язку з платонівською традицією, яку Гегель заново інтерпретує;
- *Idee des Staates* “ідея держави” у творі “Основи філософії права”;
- *Idee der Kunst* “ідея мистецтва” як момент абсолютного духу;
- *Idee der Wahrheit* “ідея істини”, пов’язана з логічним розгортанням понять;
- *Idee der Geschichte* “ідея історії” як самореалізація духу в часі;
- *Idee des Lebens* “ідея життя” в рамках натурфілософії;
- *Idee der Religion* “ідея релігії” як складова філософії духу;
- *Idee der Philosophie* “ідея філософії” як саморефлексивне поняття абсолютної ідеї.

З огляду на зазначене можна припустити з великою ймовірністю, що лексема “ідея” у творах проаналізованих авторів об’єктивує неідентичні концепти. В І. Канта ідеї є регулятивними принципами розуму, що ніколи не можуть бути дані в досвіді. У Г. Гегеля ідеї є реальними ступенями саморозгортання Абсолютного і вони мають об’єктивну дійсність (не лише в мисленні).

III. ВИСНОВКИ

Проведений аналіз філософських текстів показує, що семантичне наповнення вживаних лексичних одиниць у різних філософів часто значно варіюється. Це відбувається, на нашу думку, тому, що значення відповідної лексеми у повсякденному вживанні не завжди збігається з концептом, який автор хоче виразити через цю лексему. Коли лінгвальні засоби не можуть

адекватно виразити концепт автора й існуючі мовні ресурси є для філософа занадто незручними, відбуваються значні морфологічні трансформації лексем або створення нових понять.

Досліджені філософи пропонують оригінальні світогляди, де по-своєму інтерпретують навколишню дійсність і пропонують власні концепти. Розширюючи номінативне поле концепту і концептуалізуючи по-новому світ речей і явищ, філософи створюють також нові зв'язки між об'єктами фізичної та ментальної реальності. Багато в чому процес створення нових концептів і зв'язків між концептами є не лише формою, а й змістом філософського дискурсу.

Проведена розвідка показала, що німецькомовний філософський дискурс має низку мовних властивостей. До них належать утворення складних неологізмів, переосмислення повсякденних понять, високий ступінь абстракції, авторські семантичні наповнення, а також активне використання мовних засобів в оформленні нових структур мислення. Твори І. Канта, Г. Гегеля та М. Гайдеггера засвідчують, що мова філософії є не лише засобом вираження, а й формою мислення. Дискурс породжує власний семантичний простір, в якому мова є одночасно медіумом і змістом мислення. Таким чином лінгвальний аналіз філософських текстів дозволяє всебічне розкриття зв'язків між мовою, мисленням і дійсністю.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Allison H.E. *Kant's Transcendental Idealism: An Interpretation and Defense*. New Haven: Yale University Press, 2004. 537 p.
- Arndt A. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Handwörterbuch Philosophie*. Hg. W.D.Rehfus. Göttingen: Vandenhoeck, 2003. S. 120–123.
- Arndt A. *Dialektik und Reflexion: Zur Rekonstruktion des Vernunftbegriffs*. Hamburg: Meiner, 2003. 380 S.
- Caygill H. *A Kant Dictionary*. Oxford: Blackwell, 2017. 453 p.
- Granz H. *Die Metapher des Daseins – Das Dasein der Metapher*. Eine Untersuchung zur Metaphorik Heideggers. Frankfurt am Main [u.a.]: Peter Lang, 2007. 300 S.
- Hegel G. W. F. *Phänomenologie des Geistes*. Stuttgart: Ditzingen, 1987. 595 S.
- Hegel G. W. F. *Wissenschaft der Logik*. Bd. 1: Die Lehre vom Sein. Hamburg: Meiner, 1984. 448 S.
- Heidegger M. *Sein und Zeit*. Tübingen: Niemeyer, 2001. 444 S.
- Kant I. *Kritik der praktischen Vernunft*. Hamburg: Meiner, 2003. 277 S.
- Kant I. *Kritik der reinen Vernunft*. Hamburg: Meiner, 1998. 995 S.
- Kant I. *Kritik der Urteilskraft*. Hamburg: Meiner, 2009. 629 S.
- Kiyko Y. *Medientexte aus fraktaltheoretischer Perspektive: deutsch-ukrainische Kontraste*. Berlin: Peter Lang, 2020. 312 S.
- Inwood M. *A Heidegger Dictionary*. Oxford: Blackwell, 2017. 283 p.
- Prauss G. Kant und das Problem der Dinge an sich. 2. Aufl. Bonn: Bouvier, 1977. 238 S.
- Schidel R. Von einer Ethik zu einer Politik der Sorge. 2021. URL: <https://www.theorieblog.de/index.php/2021/11/von-einer-ethik-zu-einer-politik-der-sorge>
- Schulz K., Burkard A. *Die Vielfalt der Philosophie entdecken. Überlegungen zur Diversifizierung des Kanons für den Schulunterricht*. 2024. URL: https://www.philovernetzt.de/wp-content/uploads/2024/05/Schulz-Burkard-2024_Die-Vielfalt-der-Philosophie-entdecken.-Ueberlegungen-zur-Diversifizierung-des-Kanons-fuer-den-Schulunterricht.pdf
- Taylor C. *Hegel*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012. 580 p.
- Thomé M.M. *Existenz und Verantwortung*. Untersuchungen zur existenzialontologischen Fundierung von Verantwortung auf der Grundlage der Philosophie Martin Heideggers. Würzburg: Königshausen & Neumann, 1998. 227 S.
- Wienbruch U. *Dasein. Historisches Wörterbuch der Philosophie online*. Basel: Schwabe, 2007. Onlineversion. URL: <https://doi.org/10.24894/HWPh.591>

Отримано: 01 жовтня 2025 р.

Прорецензовано: 18 жовтня 2025 р.

Прийнято до друку: 04 листопада 2025 р.